

Bild och formgivning, för vem?

Analys av rekryteringen till estetiska programmets inriktning bild och formgivning

L M Ericssons väg 14
Box 3601
126 27 Stockholm
Telefon 08-450 41 00
www.konstfack.se

Konstfack

University College of
Arts, Crafts and Design

Annica Adsenius

"Granen"

Foto: Annica Adsenius 2014

Institutionen för bild- och slöjdpedagogik

Magisterkurs i bildpedagogik, 30 hp, AN

Inget program (Kandidat eller magisterkurs)

VT 2018

Handledare Anette Göthlund

Examinator Cecilia Andersson

Art and design, for whom?

Analysis of the recruitment to art and designorientation at the aesthetic programme

Abstrakt

Enligt skollag och läroplan ska skolan arbeta för jämställdhet och motverka traditionella könsroller. Ingen elev ska begränsas i sina val på grund av kön, etnicitet eller sexuell läggning. På estetiska programmets inriktning bild och formgivning har dock en särskiljande tendens avseende kön ökat under en längre period. Andelen killar har kontinuerligt krympt de senaste åren, trots läroplanens intentioner. Diskrepansen mellan styrdokumentens riktlinjer och elevers könsdifferentierande val har gett ett tydligt avtryck på den utbildning som studerats. Hur en sådan utveckling kan förstås har varit utgångspunkten för denna studie. Rådande diskurser om gymnasieutbildningar i allmänhet och bild och formgivning i synnerhet, samt hur dessa relaterar till uppfattningar om kön, har stått i fokus och betraktats ur ett läroplansteoretiskt perspektiv. Studiens syfte är att bidra till en fördjupad förståelse av den ojämna könsfördelningen på estetiska programmets inriktning bild och formgivning och vad den kan leda till. Studien genomförs på en enskild skola.

Den övergripande forskningsfråga som ställs är följande:

Hur kan snedfördelningen mellan kön på inriktningen Bild och formgivning förstås utifrån ett läroplansteoretiskt perspektiv?

I studien redovisas antagningsstatistik 2007-2017 som visar på hur könsfördelningen förändrats under den aktuella perioden samt material ur kvalitativa intervjuer som genomförts med elever på utbildningen. Empirin har studerats och analyserats med diskursanalytiska verktyg och betraktats ur ett läroplansteoretiskt perspektiv. Resultatet diskuteras inom ett bredare socialt och kulturellt ramverk. Den könsdifferentierande utvecklingen förstås som ett uttryck för hur en särskiljande skolpolitik i kombination med ett fritt skolval och ett ökat brukaransvar lämnat utrymme och makt för andra värderingar i samhället än de som genomsyrar läroplanerna, att påverka elever i deras val. Värderingar, normer och attityder som cirkulerar i samhället och som ligger utanför den formella diskursen inom institutionen skola tycks bidra till den reproduktion och förstärkning av det ojämna könsfördelningsmönstret som råder på utbildningen.

Nyckelord: Estetiska programmet- Ojämn könsfördelning-Gymnasieval-Diskursanalys

Innehållsförteckning

---

1. INLEDNING	1
1.1 Introduktion	1
1.1.1 En språklig illustration från ett öppet hus 2014	1
1.1.2 Min position i förhållande till studien	2
1.1.3 Min bakgrund som gymnasielärare	3
1.2 Bakgrund	4
1.2.1 Vad säger styrdokumentet?	4
1.2.2 Begreppsanvändning	5
1.2.3 Gymnasieskolans utbud och det fria valet	6
1.2.4 Bildens roll i samhället	6
1.3 Syfte	7
1.4 Frågeställning	8
2. EMPIRI	8
2.1 Arbetsmaterial	8
2.2 Datainsamling	9
3. URVAL OCH AVGRÄNSNING	10
4. METOD	10
4.1 Metod för datainsamling	10
4.2 Metod för bearbetning och analys	11
5. TEORI OCH TOLKNINGSRAM	11
5.1 Ett läroplansteoretiskt perspektiv	11
5.2 Teoretiska analysverktyg	13
6. TIDIGARE FORSKNING	14
7. BEARBETNING OCH ANALYS	15
7.1 Förändrade mönster	15
7.2 Föreställningar om utbildning	17
7.3 Aktörer och kanaler	18
7.4 Omförhandling av diskurs	20
7.5 Könskodning av utbildningar	22
8. TOLKNING OCH RESULTAT	25
8.1 Reproduktion och förstärkning av mönster	25
8.2 En diskursiv kamp mellan motstridiga uppfattningar	25
8.3 Icke-professionella aktörers och kanalers inverkan	27
8.4 Omförhandlingar	28
8.5 Föreställningar om utbildningen kopplat till föreställningar om kön	29
8.6 En möjlig förståelse av snedfördelningen mellan kön	29

9. SLUTDISKUSSION	31
Källförteckning.....	34
Bilagor	34

1. INLEDNING

1.1 Introduktion

1.1.1 En språklig illustration från ett öppet hus 2014

En mörk kväll i början av december. Skolgården är just den här speciella kvällen upplyst av marschaller. Ett eldfat står strategiskt placerat mitt på gården för att sprida ljus och värme. I ett hörn av skolgården håller ett gäng elever på att installera en julgran tillverkad av skrot och skräp och som spraymålats med UV-reaktivt pigment. Med sig har de fyra eleverna några askar fluorescerande torrpastellkritor att måla med, samt ett antal små ficklampor som granen och målningarna ska belysas med. Johan, Anja, David och Linnea som går tredje året på inriktningen bild och formgivning förbereder sig för att dra igång ett performance med ljusspel och live-painting på asfalten runt granen. Flera besökare stannar upp och tittar nyfiket på vad eleverna håller på med.

En lång rad av ungdomar och föräldrar ringlar sig upp genom det glasade cylinderformade trapphuset. Beträktat från skolgården liknar besökarnas rörelser genom spiraltrappan som en gigantisk roterande maskin som genererar en uppåtgående rörelse. Väl inne i huskroppen skingras skaran och sprids åt olika håll genom långa korridorer i jakten på information. Besökarna vill SE skolan, eleverna och lärarna. Det handlar om att skapa sig en bild av vilken utbildning som är värd att satsa på inför kommande tre läsår. Besökarna tittar runt, köar för att prata med personal och elever och diskuterar sinsemellan vad som är viktigast att ta reda på. Några nöjer sig med att enbart gå runt och titta och på så sätt bilda sig en uppfattning om just den här skolans verksamhet och aura. Det är ännu tid kvar innan valet ska vara gjort. Det är många skolor och utbildningar som ska besökas. Konkurrensen mellan skolorna om att bli föremål för valet är hård. Möjligheterna tycks oändliga för dessa 15 åringar, men vad blir i slutändan avgörande för ungdomarnas val? Spelet om framtiden har börjat...

besökare: -Hur ser fördelning mellan killar och tjejer ut i bildklasserna?

lärare: -Ja vad ska jag säga... det brukar väl vara något fler tjejer än killar. I år har vi, får se nu... nio killar och tolv tjejer i trean och i tvåan är det väl sex killar av totalt sjutton elever. Ertorna undervisar jag tyvärr inte ännu, men jag vet att det just i år var betydligt färre killar som antogs. Tre av totalt sexton tror jag att de är nu. Vet faktiskt inte riktigt varför det blivit så just i år.

Jag tänker att det känns märkligt att det är ett sådant stort intresse för könsfördelningen mellan tjejer och killar. Är det verkligen ett relevant problem? Det känns så oerhört otidsenligt att det är

bland det första besökarna vill veta i en tid där stereotypa könsidentiteter sedan länge spelat ut sin roll. På estetiska programmet är könsöverskridande identiteter vanligt förekommande, men det frågar aldrig någon besökare om.

Beskrivningen ovan syftar på ett öppet hus 2014 då jag fick den återkommande frågan om fördelning mellan kön bland eleverna på utbildningen. Frågan ställs ofta av föräldrar och ibland av elever då de besöker oss på öppna hus och gymnasieämnässor. Under senare år, från 2015 och framåt, betraktar jag dock frågan som högst relevant eftersom den ojämna könsfördelningen så märkbart förstärkts.

Genom studien vill jag söka svaret på frågan dels genom att sammanställa antagningsstatistiken, men främst genom att synliggöra de bakomliggande strukturer som påverkat utvecklingens riktning.

1.1.2 Min position i förhållande till studien

Utgångspunkten för studien är min egen subjektiva upplevelse av en tilltagande diskrepans mellan skolans uppdrag och rekryteringsmönstret på estetiska programmets inriktning bild och formgivning. Trots att läroplanen föreskriver att skolan ska arbeta för att motverka traditionella könsmonster och skapa likvärdiga förutsättningar för barn och ungdomar att utveckla sina intressen oavsett könstillhörighet, tycks ett särskiljande könsmonster stärkas på inriktningen bild och formgivning.

Den könsmissiga obalans som råder på utbildningen visar på en utveckling helt i strid med läroplanens intentioner. En sedan länge ojämn fördelning med tjejer i majoritet, har under årens lopp förstärkts istället för att utjämnas. Killars intresse för utbildningen har att döma av såväl ansöknings- som antagningssiffror blivit allt svagare. Ur ett framåtblickande perspektiv betraktar jag detta som ett problem för ett jämlikt samhälle, där ett genuint demokratiskt utbildningssystem är ett viktigt fundament, och där ”god utbildning” bör ha en vidare innebörd än enbart goda ämneskunskaper.

Den ökande segregationen i samhället och skolan är ett centralt och allmänt omdebatterat problem i det offentliga samtalet. Ofta fokuserar debatten i media den socioekonomiska och kulturella obalans som råder mellan olika skolor och områden. Fallande kunskapsresultat och i vissa områden nedläggning av skolor beroende på ordningsproblem och lärarbrist är dilemman som fått stort utrymme. Även friskolor där könssegregerade aktiviteter och religiösa inslag är praxis har väckt debatt om hur skolans regelverk ska tolkas.

Ur ett historiskt perspektiv har en strid mellan sammanhållande och särskiljande skolpolitiska idéer sedan länge varit tydlig. Ett framträdande ställningstagande för en mer särskiljande

gymnasieskola var det borgerliga blockets förslag i 2006 års valrörelse då skolan, precis som nu, var en central fråga. Det banbrytande förslaget om en gymnasieskola som skulle leda till tre olika examina; gymnasieexamen, yrkesexamen och lärlingsexamen, kan tolkas som ett försök att stävja problem gymnasieskolan då brottades med, och som sammankopplades med den tidigare jämlikhetsreformen.¹ 2011 års läroplaner är i förhållande till tidigare läroplaner är ytterligare ett steg mot en mer särskiljande gymnasieskola genom en tydlig profilering av program, inriktningar och examensmål. Vissa ämnen ger dessutom meritpoäng vilket också påverkar ämnenas inbördes status.

Ett alltför tidigt val av utbildningsinriktningar och profiler står utifrån mitt perspektiv som lärare i strid med läroplanens formulering av skolans värdegrund och uppdrag.

Mot denna bakgrund vill jag gräva där jag står, och genom studien undersöka vilka föreställningar om utbildning som råder, hur ungdomar förhåller sig till dessa, och på vilket sätt det särskiljande könsmonstret på den specifika inriktning jag arbetar på står i relation till detta.

1.1.3 Min bakgrund som gymnasielärare

Jag arbetar som förstelärare/bildlärare på estetiska programmets inriktning bild och formgivning. Skolan som jag har undervisat på sedan 2002, och som utgör fältet för min undersökning ligger i centrala Stockholm. Upptagningsområdet utgörs av hela storstadsregionen. Skolan har bl.a. ett brett och sedan länge etablerat Estetiskt program. De inriktningar och profiler inom programmet som skolan erbjuder inför kommande läsår är teater, bild och formgivning och estetik och media med de två profilerna animation samt film och regi. Utöver estetiska programmet finns ytterligare två nationella högskoleförberedande program; samhällsvetenskapsprogrammet och naturvetenskapsprogrammet. Även hantverksprogrammet och el-och energiprogrammet med olika inriktningar, samt gymnasiesärskola, vuxenutbildning och språkintrödnktion rymms under ett och samma tak.

Mångfald har varit en viktig aspekt som skolan marknadsfört sig med som något positivt, och mångfald är ett centralt ledord i min praktik som lärare. Skolans breda utbud och stora upptagningsområde var bidragande orsaker till att jag sökte mig till just denna skola för 16 år sedan. Min erfarenhet är att när olika erfarenheter, kompetenser och intressen får mötas och samverka uppstår en dynamik som är gynnsam för elevers, lärares och samhällets utveckling. Motsatsen upplever jag som ett hinder för att vidga traditionella perspektiv och praktisera demokrati på ett utvecklande sätt.

---

¹ Linde, G. (2012). *Det ska ni veta! en introduktion till läroplansteori* (3., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.s.135-136

1.2 Bakgrund

1.2.1 Vad säger styrdokumentet?

2011 års läroplan för grundskolan inleds med en beskrivning över ”Skolans värdegrund och uppdrag”. Under rubriken ”En likvärdig utbildning” i det inledande kapitlet står följande att läsa:

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.²

Det ligger enligt föreskrifterna för grundskolan ett tydligt ansvar på skolan för att motverka stereotypa könsuppfattningar. Det bör rimligtvis innefatta att relevant och saklig information om de utbildningar som erbjuds når alla och att de presenteras utifrån innehåll och mål, utan värderande inslag och uppfattningar om vem som passar för vad. Att stärka elevers förmåga att göra egna val frikopplat från traditionella uppfattningar om vad som anses kvinnligt respektive manligt är ett viktigt uppdrag för grundskolan. Även gymnasieskolan har ett ansvar utifrån liknande principer. Skolan ska bidra med underlag för elevers val av utbildning och yrke, informera och vägleda eleverna inför deras val av kurser, fortsatt utbildning och yrkesverksamhet och motverka sådana begränsningar i valet som grundar sig på föreställningar om kön och social eller kulturell bakgrund.³

Vidare ska gymnasieskolan bidra till att presumtiva elever får information om skolans utbildningar genom att studie- och yrkesvägledningen organiseras så att eleverna får information om och vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför val av framtida utbildning och yrke.⁴

Mot bakgrund av dessa tydligt formulerade föreskrifter har således ett behov av att klarlägga den ökande snedfördelningen mellan kön på utbildningen uppstått. För att förstå fenomenet är ambitionen att synliggöra bakomliggande och dolda strukturer som har betydelse för i vilken riktning könsfördelningen på utbildningen utvecklas.

---

² Lgr 2011, Läroplan för grundskolan s.3.

³ Läroplanen för gymnasiet. s.8.

⁴ Ibid.s. 14,16.

1.2.2 Begreppsanvändning

Det har varit en utmaning att finna begrepp för att särskilja könstillhörighet på ett sätt som fullt ut täcker det fält och den problematik jag vill belysa. Detta beroende på att de begrepp som används i formella dokument (som t.ex. läroplanen) inte alltid överensstämmer med begrepp som de ungdomar jag arbetar med använder då de refererar till könsidentitet. Jag har därför valt att i vissa formuleringar använda de begrepp som brukas i statliga styrdokument för att definiera kön, dvs. utifrån två biologiska kön, och har i andra formuleringar valt att lyfta in begrepp som överensstämmer med hur ungdomarna definierar sin könsidentitet. Genus är det begrepp som används frekvent sedan 80-talet i svenska språket. Begreppet har sitt ursprung inom feministisk teori. Genus används för att markera uppfattningen att kön är socialt och kulturellt skapade, och genom att skilja mellan biologi och kultur kan också relationer mellan könen betraktas som socialt och kulturellt skapade.⁵ Genus är med andra ord inte statiskt utan något som kulturellt skapas och omskapas. Med begreppet biologiskt kön avses två möjliga biologiska kön, kvinnligt eller manligt. Samma distinktion som gäller för juridiskt kön i Sverige. Många ungdomar väljer att definiera sig utifrån andra möjliga könsidentiteter än de som förekommer i skolans styrdokument och ansökningsstatistik där juridiskt kön gäller.

Eftersom många elever uttrycker att de känner sig obekväma med att definieras utifrån en norm där två biologiskt åtskilda kön med automatik kopplas till två åtskilda och givna sociala och kulturella identiteter låter jag mina informanter definiera sig utifrån sina egna val, och väljer att bruka styrdokumentens och ansökningsstatistikens begrepp i de sammanhang där jag refererar till dessa. Jag är väl medveten om att det finns alternativ till mitt val av begreppsanvändning. I forskningsprojekt *Förändrade könsgenussystem i skola och utbildning. Policy, perspektiv, praktik* diskuteras just denna förvirring när det gäller begrepp. Projektets utgångspunkt är att det senaste decenniet inneburit så omvälvande förändringar på övergripande, i vissa fall global nivå, att tidigare teoretisk förståelse och empirisk beskrivning av kön/genus inte kan antas som självklart giltiga.⁶ Begreppen är ännu inte etablerade i det sammanhang jag utgår ifrån och används därför inte i studien. Då jag använder begreppet kille/killar avses elever med juridiskt manligt kön och med tjej/tjejer elever med juridiskt kvinnligt kön. Då jag refererar till

---

⁵ Hirdman, Y. (1988). *Genussystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Uppsala: Maktutredningen.

⁶ Wernersson, (red) Inga (2009). *Genus i förskola och skola. Om policy, perspektiv och praktik*. Göteborg: Studies in Education. (Forskningsprojektet, som består av flera olika delstudier, har genomförts i samarbete mellan Göteborgs Universitet, Högskolan i Borås, Umeå Universitet samt Malmö Högskola)

informerarnas kön vidgas begrepps användningen till att rymma fler alternativ som överensstämmer med hur informanterna identifierar sig.

1.2.3 Gymnasieskolans utbud och det fria valet

Skollagen fastställer bl.a. att

Gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.⁷

Det finns sedan 2011 arton nationella treåriga gymnasieprogram att välja mellan, varav tolv för närvarande är yrkesprogram och övriga är högskoleförberedande. Estetiska programmet är ett av de högskoleförberedande programmen och erbjuder fem olika inriktningar; teater, dans, musik, estetik och media, samt bild och formgivning. Vissa kommuner erbjuder också s.k. särskilda varianter, riksrekryterande utbildningar samt nationellt godkända idrottsutbildningar.

I större kommuner med flera gymnasieskolor erbjuds inte sällan samma utbildning av flera skolor. Det innebär att eleven ställs inför att jämföra olika alternativa skolor och huvudmäns resurser, resultat, profiler och popularitet inför det egna valet. Den inbördes konkurrensen mellan olika skolor innebär att de mest populära skolorna har högst antagningspoäng. På inriktningen bild- och formgivning krävs också ofta arbetsprover vid sidan av betygen.⁸För att ett fritt gymnasieval skall kunna fungera optimalt krävs att eleven har förmåga, tid och engagemang att förse sig med vederhäftig och aktuell information om de olika alternativen. Kvaliteten är ytterligare en aspekt att ta hänsyn till då den kan variera mellan olika skolor och områden. Som lärare med många års erfarenhet av undervisning på såväl grundskolan som gymnasiet ställer jag mig frågan om en femtonåring är mogen att tillgodogöra sig denna så kallade frihet och vågar bryta mot etablerade mönster i samhället och skolan?

1.2.4 Bildens roll i samhället

Den amerikanske bildteoretikern W.J.T. Mitchell talar om en ”pictorial turn” för att beskriva den tydliga riktning mot det visuella som kännetecknar vår tids kommunikationsmönster.⁹Ur ljuset av att kommunikation via bilder blivit alltmer centralt i samhället och fältet för bild- och formrelaterade yrken breddats framstår en utbildning inom Bild-och Formgivning som högst

---

⁷Skollag (2010:800) kap.15 Allmänna bestämmelser 2 §

⁸ Arbetsprover är inte obligatoriska för inriktningarna men är vanligt förekommande för att vid ansökningsförfarandet kunna värdera elevens estetiska uttrycksförmåga och ge dessa färdigheter större tyngd vid sammanvägningen av elevens totala betygspoäng

⁹ Mitchell, W.J.T. (red.) (1992). *Art and the public sphere*. Chicago: University of Chicago Press

relevant för samhällets kompetensförsörjning och utveckling. Definitionen av ämnet bild och dess relation till samhällsutvecklingen beskrivs på följande sätt i läroplanen för gymnasieskolan

Framväxten av en global visuell kultur som påverkar livsstil, yrkesval och identitet har fört in en vidgad syn på vad som är en bild. Ämnet bild ger grundläggande kunskaper inom samtliga områden som återfinns i den visuella kulturen. I ämnet avses med bilder visuella två- eller tredimensionella framställningar som finns inom till exempel konst, formgivning och populärkultur.¹⁰

Bilder används också i allt högre grad som källor till kunskap och utgör ofta viktig grund för forskning. Vi lever i en värld där de bilder vi producerar, konsumerar och lämnar efter oss utgör en rik, mångfacetterad och viktig källa för att förstå olika tiders kultur och människors kommunikativa handlingar. Bilder bär på oundgänglig kunskap ur en mängd olika aspekter och vi behöver i allt högre utsträckning tillgång till bildens specifika språk för att kunna orientera oss och samverka inom de kommunikationsmönster som är utmärkande för vår egen samtid. Vi kan sedan över ett halvt sekel tillbaka konstatera att intresset för att förstå bildkulturer, bildkommunikation och visualitet breddat sig långt utanför konstvetenskapens domäner.¹¹ Utifrån ovanstående bakgrund borde intresset för, och behovet av, en gymnasieutbildning med inriktning mot bild och visuell kultur attrahera en växande skara unga människor. Vid en noggrann läsning av program mål och inriktningens centrala innehåll framträder en tydlig koppling mellan utbildningens struktur och innehåll och samhällets behov av kompetensförsörjning. Efter att ha tillgodogjort sig utbildningen borde framtidsutsikterna vara goda. En utbildning i tiden kan en tycka. Men det är något som inte stämmer. Någonstans skaver det. Den utveckling jag bevittnat de senaste åren säger något annat. Något har hänt med killars intresse för utbildningen. Handlar det om begränsande normer som orsakar ineffektiva val eller är det andra orsaker som ligger till grund för att killar inte attraheras av utbildningen i samma utsträckning som tjejer? Det är utifrån den kontext som här tecknats upp som jag ställer min forskningsfråga.

1.3 Syfte

Studiens primära syfte är att synliggöra olika röster som ungdomar möter inför sitt gymnasieval, studera i vilken form de förmedlas, av vilka aktörer, samt analysera och tolka dessa olika röster i relation till varandra. Det övergripande syftet är att fördjupa och komplettera förståelsen av den

---

¹⁰Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011. (2011). Stockholm: Skolverket

¹¹Sparrman, A., Torell, U. & Åhrén, E. (red.) (2003). *Visuella spår: bilder i kultur- och samhällsanalys*. Lund: Studentlitteratur

ojämna könsfördelningen på inriktningen genom att ställa forskningsmaterialet i relation till läroplan, skolpolitik och samhälle och på så sätt synliggöra motsättningar och dolda budskap som begränsar elever ”... att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet”.¹²

1.4 Frågeställning

Den övergripande forskningsfrågan som ställs är följande:

*Hur kan snedfördelningen mellan kön på inriktningen bild och formgivning förstås utifrån ett läroplansteoretiskt perspektiv?*¹³

Detta studeras genom följande underliggande frågor:

1. Vilka diskurser uttrycker informanterna att de mötts av inför sitt gymnasievalval?
2. Genom vilka kanaler och vilka aktörer når diskurser om utbildning studiens ungdomar?
3. Hur artikulerar och omförhandlar informanter av olika könstillhörighet rådande diskurser då de motiverar sitt val av utbildning?
4. Vilka föreställningar om utbildningen kopplas till föreställningar om kön?

2. EMPIRI

2.1 Arbetsmaterial

Undersökningens empiriska arbetsmaterial utgörs av statistik i form av elevregister över antagna elever 2007-2017 på den skola där studien genomförts. Materialet består av det underlag som skolan mottar av antagningsnämnden i Stockholms stad och används i syfte att inom ramen för studien klarlägga och presentera hur den faktiska utvecklingen ser ut, och på så vis styrka studiens relevans. Även söksiffrorna till inriktningen i staden som helhet finns som referensmaterial och bakgrundsresearch till undersökningen. Dessa siffror ställer den enskilda studien i relation till det större fält som undersökningen utgör en del av. På så vis kan eventuella avvikelser mellan den enskilda skolan och övriga skolor identifieras.

---

¹²Sverige. Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.

¹³ Forskningsfältet belyser läroplanen i relation till utbildningspolitiska formuleringar samt undervisningens organisation och genomförande. Teorins syfte är att besvara frågor om vilken kunskap som legitimeras genom läroplanens formuleringar och hur urval av innehåll och metod sker och påverkas av olika aktörer inom utbildningsväsendet och av samhällets sociala, kulturella och ekonomiska strukturer.

Den empiri som legat till grund för den diskursiva analysen är fyra intervjuer, varav tre gruppintervjuer, med elever från år ett, två och tre på estetiska programmets inriktning bild och formgivning

Totalt har tretton informanter deltagit. Syftet med intervjuerna har varit att utifrån ett antal diskussionsfrågor synliggöra olika röster om utbildning som informanterna uppfattat och omförhandlat inför sina val av gymnasieutbildning, samt varför så få biologiska killar väljer inriktningen. Detta material har utgjort ett centralt underlag för att besvara forskningsfrågorna. Empirin till studiens bakgrund utgörs av dokument som reglerar skolans verksamhet såsom läroplanen för grundskolan och gymnasieskolan, skolverkets beskrivning av programgymnasiets utformning samt Skollagen.

Bildmaterial i form av skärmdumpar från Instagram utgör också en del av empirin. Detta bildmaterial har tagits fram och sökts upp utifrån vad intervjuerna gjort mig uppmärksam på.

2.2 Datainsamling

Studiens design består av tre olika delar.

Del ett omfattar insamlandet och sammanställningen av de data som utgör del av bakgrunden till studien. Rådata har sammanställts och analyserats, och presenteras i två olika diagram.

Del två består av fyra intervjuer med sammanlagt tretton elever som gick på skolans utbildning då studien genomfördes. Intervjuerna har skett vid fyra separata tillfällen, en enskild intervju, två parintervjuer samt en gruppintervju med åtta elever. Ambitionen har genomgående varit att alla tretton informanter getts utrymme att komma till tals. Intervjuerna utformades och genomfördes under en period av två månader, december till februari, och genomfördes enligt följande ordning:

- Gruppintervju med åtta informanter, elever år ett, samtliga tjejer.
- Intervju med två informanter, killar som går år tre.
- Intervju med två informanter, killar som går år två.
- Enskild intervju, informant som går tredje året och som definierar sig som man med biologiskt kvinnligt kön.

Informanterna har tillsammans med intervjuaren resonerat utifrån fem i förväg formulerade öppna frågor. Samtliga intervjuer har utgått ifrån en och samma intervjuguide. (bilaga 1).

Alla intervjuer har dokumenterats med ljudupptagning och därefter transkriberats.

Den tredje delen av studien är datainsamlingen av de bilder/texter från sociala medier som informanterna refererat till under intervjuerna och som utgör referensmaterial till elevernas utsagor (bilaga 2).

3. URVAL OCH AVGRÄNSNING

De söksiffror som samlats in omfattar antagningsdata för hela staden och könsfördelningen framgår av materialet. De antagningsciffror som presenteras i studien sträcker sig över perioden 2007-2017, och avgränsas till den inriktning och skola som studien är kopplad till. Övriga skolors antagningsdata hamnar utanför studiens ramar. Data som helhet studerades dock inledningsvis för att ge en överblick, men presenteras och analyseras inte inom ramen för studien.

Urvalet av informanter har skett i syfte att representera tre olika årskullar och genus. De två killar som går utbildningen år tre tillfrågades, samt de två killar som går år två. Samtliga elva elever som utgör en undervisningsgrupp med enbart tjejer i år ett tillfrågades, och slutligen en elev i år tre som definierar sig som man med biologiskt kvinnligt kön. Åtta av tjejerna i år ett och samtliga tillfrågade i år två och tre valde att delta i studien. Syftet med att variera antalet informanter i de olika intervjuerna har varit att föra in ytterligare en faktor som kan säkra att svaren inte är beroende av gruppernas storlek.

De bilder/texter från sociala medier som lyfts in i studien har begränsats till bilder som informanterna refererat till vid intervjuerna.

Undersökningen har avgränsats till en enskild skola och gör inga anspråk på att producera generaliserbara sanningar om inriktningen, utan begränsar sig till att klarlägga och analysera föreställningar som framträtt inom det studerade fältets ramar, det vill säga den utvalda skolans kontext. Studien gör heller inga anspråk på att redogöra för någon historisk utveckling utanför den egna skolans situation. Framtagande av konkreta verktyg eller handlingsplaner för att motverka snedrekryteringen hamnar utanför den här studien.

4. METOD

4.1 Metod för datainsamling

Utifrån frågeställningen och inspirerad av den kritiska diskursanalysens teori och metod valdes kvalitativa intervjuer som instrument för dataproduktionen. Ett fåtal öppna frågor ställdes i syfte att fånga dolda aspekter av gymnasievalsprocessen och lyfta fram olika föreställningar om utbildningen. För att koncentrera samtalen kring den övergripande forskningsfrågan och möjliggöra dekonstruktionen av informanternas utsagor formulerades fem underliggande frågor.

Undersökningen inleddes med att identifiera lämpliga fokusgrupper i syfte att genomföra de kvalitativa intervjuer som ligger till grund för undersökningen. De presumtiva informanterna tillfrågades och delgavs information om studien. Samtliga informerades med tre till fyra veckors framförhållning. Samtalen var frivilliga och anonymitet garanterades på så sätt att ingen nämns vid sitt namn då studien presenteras. Däremot framgår könsidentitet och årsklass vilket eleverna godkännt. Syftet med intervjun klargjordes i samband med förfrågan, och datum och tidsram för intervjun sattes i samråd med informanterna.¹⁴

Bild/textmaterialet samlades in genom att en av informanterna efter intervjun försåg mig med två skärmdumpar från Instagram som bekräftade den information elever refererat till under intervjuerna.

Data i form av antagningssiffror och söksiffror sammanställdes och analyserades parallellt med att intervjuerna genomfördes.

4.2 Metod för bearbetning och analys

Jag har valt att bearbeta och analysera data med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys.

Diskursanalysens begrepp och sätt att förhålla sig till kvalitativ data har varit till stor hjälp i arbetet. Faircloughs modell för kritisk diskursanalys erbjuder analytiska verktyg och perspektiv vars syfte är att avslöja ojämlika och dolda maktförhållanden i samhället, och har på så sätt varit användbara för studien.

Den kvalitativa intervjun med utgångspunkt ur Steinar Kvales metod¹⁵ har varit ett gott stöd för att utforma intervjufrågor och genomföra intervjuerna utifrån ett etiskt perspektiv.

5. TEORI OCH TOLKNINGSRAM

5.1 Ett läroplansteoretiskt perspektiv

Studiens empiriska material har ställts i relation till läroplanen och dess kontext. På så vis har studiet av *läroplansteori* varit till hjälp för att förstå läroplanens värdegrund och riktlinjer utifrån olika aspekter. Den didaktiska inriktning som benämns läroplansteori kan förstås utifrån engelskans begrepp ”curriculum theory”. Inom begreppet ryms utöver läroplanstext också det sätt som lärare arbetar på. Läroplansteoretisk forskning intresserar sig dels för läroplaner men också

---

¹⁴ Vetenskapsrådet <http://codex.vr.se> (hämtad 2018-05-19)

¹⁵ Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

för hur samhällliga krav relateras till skolan. Forskare inom området har haft stor inverkan på läroplanernas utformning och länken mellan forskartradition, dess förebilder i form av filosofiska och pedagogiska modeller och faktiska läroplaner kan urskiljas. Som ett tydligt exempel kan nämnas 1980 års läroplaner som färgades av Ulf P Lundgrens teorier och som är tydligt kopplade till John Dewey, förgrundsgestalt inom progressivismen.¹⁶

Läroplansteorins övergripande syfte är att besvara frågor om vilka värderingar och vilken kunskap som legitimeras genom läroplanens formuleringar, samt hur urval av innehåll och metod sker och påverkas av olika aktörer inom utbildningsväsendet och av samhällets sociala, kulturella och ekonomiska strukturer.¹⁷ I Ulf P Lundgrens resonemang benämns olika arenor för dessa urvalsprocesser. Han skiljer mellan *formulerings-*, *transformerings-* och *realiseringsarenor* för gestaltandet av läroplaner samt beskriver ytterligare en arena, *diskursen om läroplaner*, som handlar om hur det talas om läroplansfrågor, samt vem och vilka frågor som äger legitimitet att släppas fram i diskussionerna.

Politiken utövas och policy förhandlas och utformas på en formuleringsarena. Denna arena innesluter de som vid en given tidpunkt deltar i samtalet om utbildning och som medverkar i beslut och i formande av policy. Besluten och policy genomförs på en realiseringsarena. Formuleringsarenan kan förstås som en arena för förhandling. Till del gäller det också realiseringsarenan.¹⁸

Sedan 60-talet och framåt har läroplansforskningen intresserat sig för andra faktorer än enbart föreskrifterna som centrala för skolans innehåll. Bl. a. har det undersökts hur skolans innehåll står i samklang med eller i motsättning till andra rörelser i samhället.¹⁹ Göran Linde beskriver den starka nyliberala trenden inom läroplansdebatten som en tankeströmning som kan tänkas stärkas ytterligare i framtiden. Trenden kännetecknas av krav på mångfald och valfrihet samt ett starkt brukarinflytande från bl.a föräldrar över hur skolan ska utformas. Linde tecknar upp en bild av hur det offentliga abdikerar från ansvar och hur ansvaret överförs till brukarna. Decentralisering, privatisering och konkurrens mellan skolor anses bidra till att främja den liberala skoltrenden.²⁰ En ideologi om det gemensamma ställs mot en nyliberal ideologi som förespråkar individualism framför gemenskap. Läroplanens värdegrund och riktlinjer ger uttryck för det förstnämnda och

---

¹⁶Claesson, S (2002,2007) *Spår av teorier i praktiken* s.22

¹⁷ Linde, G. (2012). *Det ska ni veta: en introduktion till läroplansteori!*. (3., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur

¹⁸ Lundgren U.P. (2006). Utbildningspolitik och utbildningskoder Förändringar i svensk utbildningspolitik. ”Den nordiske velfærdsmodel under pres?” Selskabet for skole-og uddannelsehistorie (2006 , s. 60-61)
www.uddannelsehistorie.dk

¹⁹ Linde, G. (2012). *Det ska ni veta: en introduktion till läroplansteori!*. (3.,[rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur s. 12

²⁰ Ibid.s. 44

den särskiljande skolan samt friskolereformen finner starkt stöd i den senare. Dessa ideologiska skiljelinjer har varit centrala för den här studiens tolkningsram.

5.2 Teoretiska analysverktyg

Diskursanalysens teori, metod och begrepp har varit lämpliga då syftet varit att göra en kvalitativ innehållsanalys av elevers utsagor om utbildningen. Diskursanalysen utgår från en idé om att språket är strukturerat i olika mönster som våra utsagor följer när vi agerar inom olika sociala domäner. Dessa talmönster som benämns diskurser kan beskrivas som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt ur världen)”²¹ Diskurs kan alltså förstås som ett bestämt sätt att tala om en företeelse som har företräde framför andra. Den diskurs om gymnasieutbildningar som används av professionella inom skolan skiljer sig t.ex. från den diskurs som används av elever och föräldrar. De olika diskurserna om utbildning som cirkulerar utgör tillsammans den diskursordning som återfinns inom den sociala institution som i detta fall är skolan. Då diskurserna motsäger varandra uppstår en diskursiv kamp där olika diskurser kämpar om att uppnå hegemoni vilket innebär att ha makten över vad som betraktas som sanning.²²

Diskursanalysens angreppssätt vilar på socialkonstruktionistisk grund som kännetecknas av en kritisk inställning till självklar kunskap. Socialkonstruktionismen utgår ifrån uppfattningen att vi är historiska och kulturella varelser och att detta präglar vår syn på kunskap. Det som konstruerar den sociala världen är det sociala handlandet där den diskursiva praktiken har en särskild betydelse som länk mellan formell diskurs och socialt handlande.²³

Michel Foucault myntade begreppet diskurs för att beskriva det sammanhang som kunskap skapas i. Med begreppet avses den uppsättning av meningsskapande verksamheter, språk, bilder, texter, metaforer mm som tillsammans utgör ett visst sätt att förstå ett område eller en företeelse. Då det finns olika sätt att uppfatta världen på blir kunskap också en fråga om makt. Den dominerande diskursen har makten att definiera vad som tas för sanning och vad som inte kan sägas.²⁴ Det har varit centralt för studien att synliggöra diskursordningen och studera vad olika diskurser om utbildningen gör i relation till elevers val och hur föreställningar om kön artikuleras

---

²¹ Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur. s. 7.

²² Ibid. s.55.

²³ Ibid. s.11.

²⁴ Ibid. s.19.

inom diskursen. Även begrepp som diskursiv kamp och hegemoni, har varit användbara vid analys och tolkningen av resultatet.

6. TIDIGARE FORSKNING

Den forskning jag orienterat mig inom rör sig över tre fält. Det ena undersöker frågor om hur kön konstrueras i relation till samhället, skolan och bildämnet och det andra intresserar sig för hur elever väljer utbildning. Det tredje fältet är det läroplansteoretiska. Följande forskning har bidragit till vidgande och fördjupande orientering inom dessa tre fält.

Stina Wikberg intresserar sig för hur kön iscensätts i en skolkontext som är specifikt kopplat till bildämnets domäner.²⁵ Varför killar och tjejer uttrycker olika uppfattningar om bildämnets legitimitet och syfte, och hur olika föreställningarna om bildämnet och kön hänger ihop är några av de frågor som avhandlingen intresserat sig för, och som ligger nära det område som denna studie fokuserat på. Wikberg ger också en utförlig och nyanserad beskrivning över skolans och bildämnets bakgrundshistoria.²⁶

Ann-Sofie Holms avhandling *Relationer i skolan - En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9* lyfter fram den paradoxala situation som råder inom institutionen skola där uppdraget att motverka traditionella könskonstruktioner i praktiken visar på motsatsen, d.v.s. att skolan är en plats där könsskillnader skapas, behålls och förstärks enligt den skolforskning författaren refererar till. Holm synliggör de ramar aktörerna, dvs. elever och lärare, har att förhålla sig till och som formar elevernas identiteter.²⁷

Anders Stenberg, docent i nationalekonomi, presenterade 2017 rapporten *Att välja utbildningsbetydelse för individ och samhälle*, publicerad av SNS.²⁸ Gymnasievalet har ett särskilt fokus i rapporten, likaså studievägledning. Stenberg intresserar sig för vad utbildningspolitik kan göra för att förbättra länken mellan individers utbildningsbeslut och samhällets behov. Genom att motverka det motstånd en individ kan känna p.g.a. social bakgrund eller kön kan matchning

---

²⁵ Wikberg, S. (2014). *Bland självporträtt och parafraser: om kön och skolans bildundervisning*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2014. Umeå.

²⁶ Ibid. s 23-45

²⁷ Holm, A. (2008). *Relationer i skolan: en studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008. Göteborg.

²⁸ Stenberg, A. (2016). *Att välja utbildning: betydelse för individ och samhälle : studievägledning, gymnasieval, vuxenutbildning*. Stockholm. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-133670> . Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, SNS, är en tankesmedja som genom forskning, möten och utbildning bidrar med beslutsunderlag till beslutsfattare i näringsliv, politik och offentlig förvaltning. 280 ledande företag, myndigheter och organisationer är medlemmar i SNS.

underlättas enligt Stenberg. Rapporten har varit intressant som referensmaterial för den del av studien som undersökt hur elever resonerar inför sina val och som påverkat dem.

Ulf P Lundgren, professor i pedagogik, har i sin forskning arbetat inom läroplansteori, politisk styrning, utvärdering och utbildningshistoria och gjort stort avtryck inom svenska läroplaner och skoldebatt. Genom sin forskning har Lundgren bidragit med övergripande teorier och analyser av relationer mellan utbildning och samhälle, samt synliggjort villkor som är avgörande för utformning av undervisning och lärande. Även jämförande studier mellan olika länders läroplaner har gjorts, samt analyser av hur läroplansutvecklingen i USA påverkat svenskt läroplanstänkande. Lundgrens teorier har bidragit till förståelse av olika tiders läroplanskoder och han utvidgar begreppet läroplanskod i sina resonemang om *utbildningskoder* som även innefattar politik, makt och fördelning.²⁹ De teoretiska begrepp han utmejslat såsom läroplanskoder och utbildningskoder har synliggjort tankemönster om utbildningspolitik som varit viktiga för studien.

Professor Gert Biestas teorier om utbildningens mål och syfte och hans resonemang om vad vår tids mätningkultur gör med utbildning har bidragit till att nyansera mitt perspektiv i samband med analys och tolkning av studiens empiriska material.³⁰

7. BEARBETNING OCH ANALYS

Vid bearbetning och analys av det empiriska materialet har jag inledningsvis klarlagt mönstret för hur ansökningsstatiken sett ut över ett decennium, och därefter analyserat intervjumaterialet utifrån en struktur som följer de fyra underliggande forskningsfrågorna. De enskilda delarna är dock beroende av att sättas in i ett större sammanhang för att kunna förstås utifrån ett genusperspektiv och i relation till läroplansteorin. Jag redogör vidare för detta sammanhang under rubriken ”Tolkning och resultat”.

7.1 Förändrade mönster

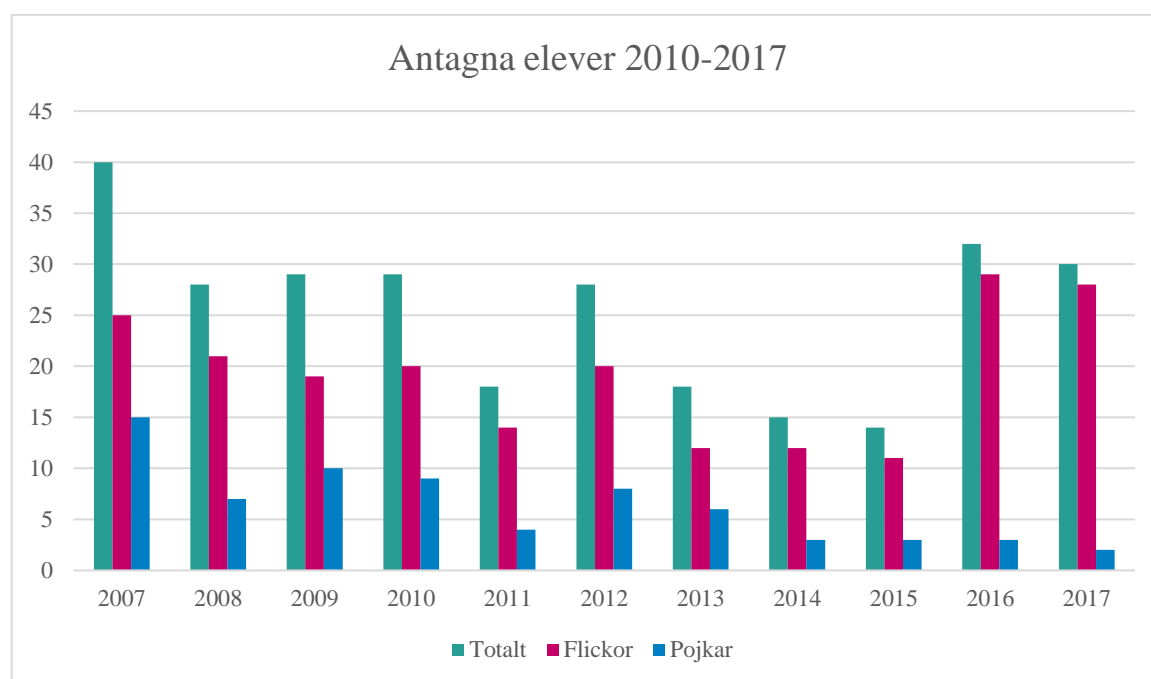
Det mönster som kunnat skönjas gällande könsfördelningen på inriktningen bild och formgivning framträder med tydlighet vid en närmare granskning av de antagningssiffror som sammanställts på skolan. De siffror som presenteras baseras på tidsperioden 2007-2017 på den för studien

---

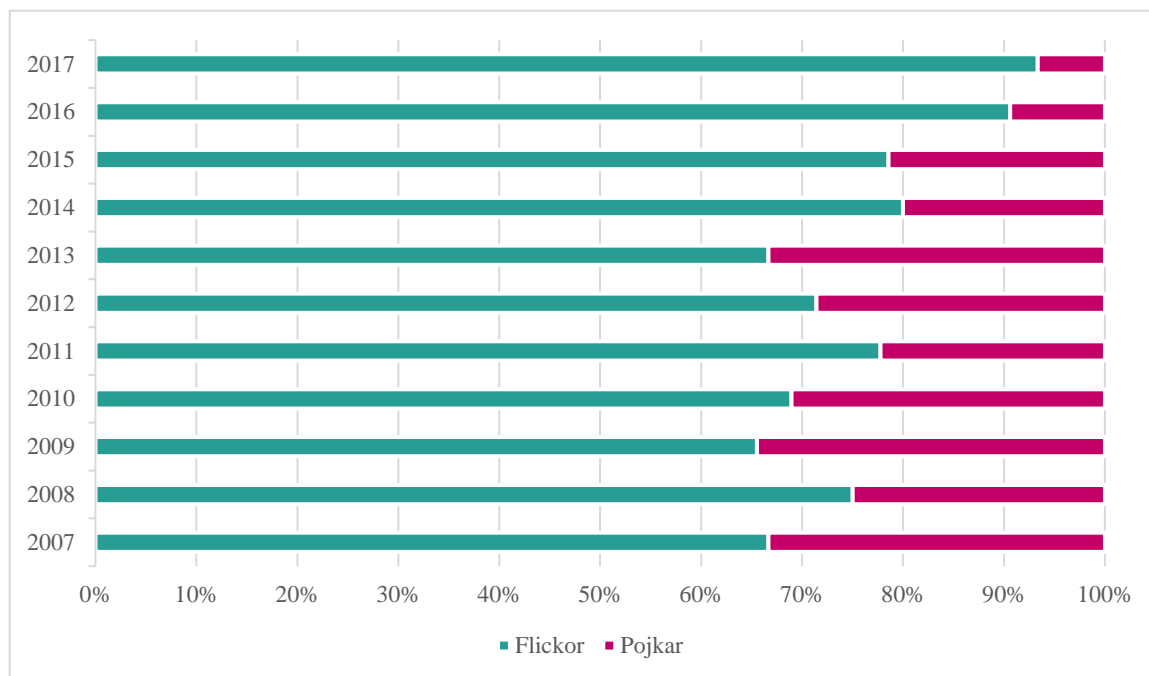
²⁹ Lundgren, U.P. (1981). *Model analysis of pedagogical processes*. (2. ed.) Lund: LiberLäromedel/Gleerup.

³⁰ Biesta, G. (2011). *God utbildning i mätningens tidevarv*. (1. uppl.) Stockholm: Liber

aktuella skolan, och redogör för antalet antagna elever per år fördelat mellan kön (Diagram 1), samt den procentuella fördelningen (Diagram 2). Det faktum att det totala antalet antagna elever varierat mellan läsåren har delvis med årskullarnas storlek generellt att göra, samt det antal platser skolan fått tillstånd att erbjuda för det aktuella läsåret. Detta antal kan variera beroende på hur Stockholms stads utbildningsförvaltning fördelar det totala antalet platser som bedöms behövas för att täcka efterfrågan på utbildningen. Avvikelser som uppträder i form av minskat antal antagna under ett visst år kan således härledas till beslut som fattats centralt. Bland annat påverkar årskullarnas storlekar antalet platser. Även intresset för inriktningen totalt sett och lokalt avspeglas i antalet platser som erbjuds.

Diagram 1. Totalt antal antagna elever per år 2007-2017 samt fördelning utifrån biologiskt kön.

Diagram 2 Antagna elever 2007-2017. Procentuell fördelning utifrån biologiskt kön

Det mönster som framträder visar på hur en redan ojämn fördelning har ökat under det decennium sammanställningen omfattar.

7.2 Föreställningar om utbildning

När informanterna redogör för hur de uppfattar vedertagna föreställningar om estetiska programmet och inriktningen bild och formgivning ställs utbildningen genomgående i relation till andra program. En återkommande rangordning som tillskriver estetiska programmet förhållandevis låg status framträder i talmönstret. En av de föreställningar som flera informanter beskriver att de mött är en underförstådd uppfattning om att estetiska programmet och inriktningen bild och formgivning inte skulle förbereda för framtida karriärmöjligheter i samma utsträckning som övriga högskoleförberedande program. På frågan hur informanterna tänkte inför sitt val fick jag som exempel följande fyra beskrivningar

Jag tänkte sådär... det finns ingen direkt framtid inom bild och form. Man tänkte ju så i nian i alla fall. För det är inte så många som säger att man kan få det och det jobbet om du går den här linjen. Utan de säger såhär; Om du går Ekonomi, då kommer du att kunna jobba som bankir eller något sådant där, men om du går Bild och form då finns det inget direkt sådär precis jobb som du kan välja.³¹

Men det är ju som man säger liksom, tar man Natur eller Teknisk eller Ekonomisk, då har man, eller Sam, då har man större möjlighet, och då ser ju folk det mer som att det är riktigt, sådär. Man kan få riktiga

³¹ Intervju nr 2 2017-12-20

jobb och det./---/ Ja, det är liksom, går du Estetiskt, jamen då satsar du inte på något riktigt jobb /---/ då liksom, då är det ´ Ses på Mac Donalds, ta min meny´ liksom.³²

Folk tänker att det här är för pankastnärer och så, som sitter och gör allt för att försöka få pengar, men de kan inte sälja sin konst³³.

I min klass var det väl att man ville ta typ Natur eller så för att liksom... då känns det som att det finns mer man kan göra av det verkar det som. Och det var enklare, då fortsätter man bara på det man har, eller det. Det framstod för mig som om folk tyckte det var det enklare valet, typ det effektivare valet tror jag.³⁴

Citaten ovan är hämtade ur olika intervjuer och uttrycks oberoende av kön. Avsaknad av information om vilka karriärvägar som bild och formgivning förbereder för uppfattar jag som en av orsakerna till de slutsatser eleverna ger uttryck för. Vilka de ”riktiga jobben” är, som följer efter de andra nämnda utbildningarna framgår inte i någon större utsträckning, inte heller vad som avses med ett ”effektivt val”. Effektivt för vad och för vem? Det sägs ingenting som tyder på att andra kunskaper och färdigheter än de som direkt kan kopplas till framtida försörjning och yrken har lyfts fram som värdefulla för informanterna inför deras val.

Följande dialog mellan två killar i år tre synliggör hur informanterna söker efter förklaringar till den syn på utbildningen de kommit i kontakt med inför sina val.

- Det är väl, jag tror också just för att det heter Bild och form. Jag tror att det är sådär...ok, men då kommer det att vara som bildlektionerna vi hade i nian.

-Exakt!

-När man ritade den där streckgubben och sedan försökte göra den där skålen. Liksom att det bara kommer att vara... det bara kommer att vara det.

-Ja, eller jag tror att det är mycket också att man bara ser, att man ser det som att då har du bara alltså bild, bildlektionerna från din tidigare skola. Då är det detta som du kommer att ha på heltid liksom. Och jag menar alltså, det är bara en generell sak som ses ganska... i alla fall i min gamla skola... ses som oseriöst.

-Alltså bildlektionerna... det är inte rast men näst intill liksom.³⁵

En helt annan föreställning som jag kommer att benämna *Den interna diskursen* beskrivs och analyseras under rubrik 7.4 när eleverna omförhandlar den ovan beskrivna bilden av inriktningen.

7.3 Aktörer och kanaler

Den diskurs som framträder under föregående rubrik sprids främst av aktörer som inte är professionellt kopplade till utbildningen och kommer därför att benämnas som *Den externa*

---

³² Intervju nr 2 2017-12-20

³³ Intervju nr 1 2017-12-18

³⁴ Intervju nr 4 2018-02-06

³⁵ Intervju nr 4 2018-02-06

diskursen då jag refererar till den. Föräldrar, syskon, kompisar men också i vissa fall röster inom skolans personal artikulerar diskursen.

Bland tjejerna i år ett uttalar många att de fått stöd av män att välja utbildningen. Uttalanden som ”Det var bara min pappa som rekommenderade”, ”Ja, och sedan min storebror också, han övertalade mig att det var här jag ville gå”³⁶ och ”Alltså min pappa var ju jättepositiv! Han tyckte att det verkade vara en jätterolig linje alltså, eftersom han själv målar och tycker om det ämnet och har läst konsthistoria på universitetet”³⁷ visar på tydligt stöd från män. Pappa, storebror, kusin nämns som personer som uppmuntrat eller rekommenderat utbildningen som ett lämpligt alternativ. Informanterna uttrycker att anledningen till att män rekommenderar utbildningen trots att de själva uppenbarligen inte väljer den i någon större utsträckning har med ålder att göra. De män som gett dem stöd har varit äldre och mer ”mogna”. ”De har lite mer... lite bredare syn på... grejer” och är ”smartare än tonårskillar”.³⁸ Killar i åttan eller nian vågar som jag förstår det inte sticka ut genom att bryta mot etablerade könsnormer, och väljer därför andra utbildningar påverkade av kompistryck, enligt flera informanters utsagor. För killarna verkar kompistrycket ha en starkare påverkan än hos tjejerna. Killarna talar om att ”Bild och form anses inte särskilt manligt”.

Till viss del kommer stöd från studievägledare och lärare, men det verkar variera vilken diskurs dessa aktörer företräder. En elev beskriver en bildlärare som snarare avskräckt än uppmuntrat hen att välja utbildningen. ”...så jag tror att om man har en bra bildlärare tror jag också är...har liksom en stor, stor betydelse för vad man väljer. /.../ Men om du har någon som är dålig... /.../ så det var mer stödet från hemma och från mina vänner som gjorde att jag tänkte att jag testar att söka sådär med arbetsprover.”³⁹

Studievägledare och mentorer kan passivt skapa utrymme för en negativ bild av utbildningen genom att inte presentera den alls, eller att inte presentera utbildningen som ett högskoleförberedande alternativ för studiemotiverade elever.

Föreställningar om det estetiska programmens låga status sprids även i sociala medier. I forum som Instagram framställs programmet på ett förminskande vis och framtidsmöjligheterna framstår som begränsade.(Se bilaga 1). Kassajobb på Mac Donalds framställs som det arbete utbildningen leder till, vilket antyder att det inte finns något kvalificerande kunskapsvärde i att

---

³⁶ Intervju nr 1 2017-12-18

³⁷ Intervju nr 3 2017-01-3

³⁸ Intervju nr 1 2017-12-18

³⁹ Intervju nr 3 2018-01-31

välja att bli en ”Estetare”. De andra programmen ägnar sig åt betydligt intressantare frågor. Flera informanter refererar till ”Mac Donalds” i samband med tal om utbildningens status. Exempel på sådana ”skämtsamma” inlägg på Instagram har en av informanterna laddat ner och överlämnat efter intervjun.

Den externa diskursens utbredning förefaller sträcka sig långt utanför gruppen av bildintresserade ungdomar, vilket bekräftas av över 14 000 gillamarkeringar vid den tidpunkt då ett av inläggen nådde mig en vecka efter det att intervjuerna genomförts. Genomslaget är bevisligen stort och enligt flera informanter tillhörande olika intervjugrupper, har kränkande skämt cirkulerat under flera års tid och är allmänt kända bland jämnåriga.

för jag menar liksom, det måste ju ha varit fler som har hört det där om att estetare hamnar på Mac Donalds liksom! Alltså jag har ju hört det jättemånga gånger och det har liksom, det kommer upp alltså på Insta liksom som ett skämt och så---/ Då är det lätt att ’ah, men gud vad kul! Det här delar jag vidare till mina vänner så får de se det! Det blir på en gång en oseriös bild av det estetiska överhuvudtaget.⁴⁰

Samma informant beskriver hur hen besvärats av dessa återkommande skämt under en längre period och då av jämnåriga kamrater. En annan elev uttrycker att bilden av utbildningen som mindre seriös leder till att en hellre väljer något annat.

Det är som jag har sagt och det är, det är liksom... många som liksom har hört det och jag tror många kanske tycker sådär ’Ska jag verkligen gå estetiskt då? Jag kommer inte komma någonvart i livet’⁴¹

7.4 Omförhandling av diskurs

De diskursiva konstruktioner om utbildningen som framträtt i elevernas utsagor omförhandlas på olika sätt då eleverna refererar till sin nuvarande studiegång och då de motiverar sitt val av utbildning. På så sätt närmar eleverna sig den mer formella diskursen som jag benämner *Den interna diskursen* och som huvudsakligen artikuleras av professionella inom skolan. Eleverna refererar i sitt omförhandlande dels till de kunskaper de benämner som viktiga inom ämnesområdet och utbildningen, men också till att de vill göra det de kommer att må bra av i livet. En av killarna som går tredje året och som inför sitt val kände en press från killkompisar att välja Ekonomiprogrammet för att få en bra utbildning och därefter ett ”bra jobb” uttrycker:

... men sedan så tänkte jag ändå, sådär typ sista månaderna när jag skulle söka till gymnasiet; fan, vill jag sitta på ett jävla kontor i hela mitt liv och bara stirra i en jävla dator? Nej, då hade jag blivit så jävla deprimerad så att, ja, jag valde att gå för den hobby jag alltid hållit på med och det är att rita och måla och grejer. Så jag kände det, jag tar den risken /---/ Ja, men jag kände också, jag ville liksom inte

---

⁴⁰ Intervju nr 3 2018-01-31

⁴¹ Intervju nr 3 2018-01-31

vara deprimerad när jag är vuxen, förstår du. Det var nog mest motivationen alltså. Att göra det jag önskar.⁴²

Informanten har alltså tagit sig det utrymme som skolan enligt läroplanen ska ge alla elever "... att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet." Det som är anmärkningsvärt är dock att informantens upplevelse är att han inte alls vore sig från skolan eller omgivningen i övrigt rekommenderats att göra så. Han beskriver det som att han går emot förväntningarna och "tar en risk" genom sitt val. Argumenten som läggs fram handlar om att undvika att som vuxen må dåligt på grund av att ha valt utifrån samhällets och killkompisarnas förväntningar istället för att välja utifrån egna intressen.. Ett annat exempel på omförhandling av rådande diskurs går att utläsa av följande resonemang.

Alltså grejen är väl att vi läser de flesta basickunskaperna som andra linjer, det är ju inte lika inriktat alltså på matte och så, alltså en läser ju inte lika hög matte och så som typ natur och så, men det är ju liksom istället för det vi gillar, som är konst och sådana grejer istället! Och det är ju ändå högskoleförberedande så vi har ju alla möjligheter att komma in på den högskola vi vill! Och bara för att man går bild och form så behöver man ju inte jobba, alltså något inom bild och form, alltså man kan ju bli vad som helst.⁴³

Informanten fokuserar på kunskapsinnehåll och karriärmöjligheter genom att jämföra "konst" med "matte", och gör ingen statusåtskillnad. Uttrycket "man kan ju bli vad som helst" inom eller utanför bild och formområdet står helt i motsats till den externa diskursens tal om att karriärmöjligheterna är begränsade.⁴⁴ Ytterligare ett prov på omförhandling framträder genom följande resonemang från en av killarna.

- Men det är lite mer sådär feminint att sitta och hålla på med sådant där åtminstone i vårt samhälle så känns det så. Och sedan alla fysiker och så, Nobelprisvinnare och vita män och allt det där. Så liksom det blir naturligt kanske, tycker många då. Det är mer deras natur att välja sådant där.
- Mm? (Intervjuare)
- Ja precis, typ alla mina kompisar är avundsjuka på mig nu för vad jag får göra, för de tycker också att det är kul!
- Tror du de kommer att välja något konstnärligt efter gymnasiet? (Intervjuare)
- Det är nog svårare, tror jag, för dem. För då känner de, 'jag har ändå gått den här vägen tillräckligt långt och då är det svårt att vända om'. Ja, kanske, jag vet inte.⁴⁵

Killen beskriver sig själv som vinnaren som gjort rätt val och som de andra killarna är avundsjuka på, men nu är det för sent att välja om.

Ett annat sätt att omförhandla är att lyfta fram andras okunskap om utbildningen och benämna vad som uppfattas som ett mervärde i estetiska processer.

---

⁴² Intervju nr 2 2017-12-20

⁴³ Intervju nr 1 2017-12-18.

⁴⁴ Intervju nr 1 2017-12-18

⁴⁵ Intervju nr 4 2018-02-06

Jag tror folk och vissa som väljer tror att det är en enklare väg vilket det inte är. Det är så mycket mer. Det är ju det folk inte förstår som går natur! Och det är alltså också mina vänner. Det är så mycket mer! Det är inte bara att du målar, det är hela processen! Det vi gjorde med Beth Laurin, det är hela det här från början till slutet. När man forskar, och så liksom pratar och väljer ut. Och inte bara själva gestaltningen, utan efteråt, att det är så mycket mer! Det är inte någonting du bara väljer för att det är en lättare väg. Det är det inte skulle jag säga, inte om du går ett bra alltså bild och formgymnasium.⁴⁶

7.5. Könskodning av utbildningar

Då jag frågade informanterna om varför de tror att könsfördelningen på utbildningen är ojämn blev det betydligt svårare att hålla kvar diskussionerna kring den ursprungliga frågan. Killarna i år tre började med att räkna upp hur många killar det varit i klassen då de började ettan, och uttryckte att de hade svårt att minnas hur det exakt hade sett ut, hur stor klassen var totalt, vilka elever som hoppat av osv. De diskuterade också hur många killar det varit i andra klasser. En föreställning om att killar i högre grad än tjejer förväntas skaffa sig ett yrke och tjäna pengar efter gymnasiet framträder i flera olika utsagor, vilket skulle kunna förstås som en orsak till att så få killar väljer utbildningen, och en indikation på den föreställning om att utbildningen inte leder till något jobb som beskrivs under rubrik 7.1.

- Alltså ibland säger man att det är män som borde stänga ner pengarna kanske. De försöker skapa en sådan där utbildning som... så att de får sedan ett bra jobb... Ja, jag vet inte.
- Eller så kanske det är så att killar inte vågar typ... kanske det! De är väldigt påverkade av sina kompisar och vill inte gå en tjejlina för de vill inte ha liksom...

Då jag frågar informanterna i gruppen om utbildningen är en tjejlina svarar majoriteten bestämt och samstämmigt ”nej”. En av eleverna uttrycker följande för att utveckla resonemanget.

Alltså är inte det ... Om man tittar utifrån så är, alltså bild och form, så är det en tjejlina. Om man kollar på vilka som är flest så är det ju en tjejlina.⁴⁷

Ojämliga förhållanden reproduceras och förstärks av detta tal om bild och formgivning som en tjejlina på grund av att det går många tjejer på utbildningen. Killarna i trean uttrycker följande:

- Nej det där just mellan killar och tjejer, jag har faktiskt ingen aning alltså... definitivt inte.
- Det är svårt! Nej men det, ja jag tror att närmast är det det där som jag sa. Alltså det är ungefär vad jag tror. Min teori om det.
- Att man förväntas fixa sig ett jobb som kille?(intervjuaren)
- Ja, Mm, ja det tror jag!
- Men är det ens egna krav tänker ni eller är det samhällets krav eller...?(Intervjuaren)
- Nämen, alltså min farsa, han jobbar ju som bilmekaniker, och han har jobbat där i typ trettio år nu eller vad det är, eller lite längre. Han har aldrig sett en tjej som praktiserat på hans jobb. Det har bara varit män. Alltså i trettio år! Det har aldrig kommit någon tjej och liksom sådär velat bli bilmekaniker.⁴⁸

---

⁴⁶Intervju nr 3 2018-01-31

⁴⁷ Intervju nr 1 2017-12-18

⁴⁸ Intervju nr 2 2017-12-20

Eleven artikulerar en föreställning om hur det ser ut i samhället och återger information som pappan delgivit honom och som handlar om att kvinnor av tradition inte är intresserade av att bli bilmekaniker. Jag förstår det som att eleven uppfattar bild och formområdet som en motpol och som ett alternativ som kan tänkas vara det som intresserar tjejer mer, vilket också utvecklas senare i dialog med klasskamraten. Han hittar dock en nisch inom bildområdet, animationsprofilen på inriktningen estetik och media, som skolan erbjuder inom ramen för estetiska programmet, som han uppfattar som ”lite mer sådär maskulint och så” på grund av att ”det är mycket mer action”. Diskussionen innehåller också ett mer vidgat perspektiv som knyter an till könsnormer i samhället och beskrivningar av könskodade aktiviteter som yngre tjejer och killar förväntas ägna sig åt. ”Action, våld och grova skämt” beskrivs som maskulint kodat och sammankopplas med manligt kön och att ”sitta och ta det lugnt” och ”måla, klistra och dutta” är feminint kodat och kopplas till feminint kön. De uttrycker också att det senare förknippas med bild och formutbildningen. Trots beskrivningarna har dock båda killarna brutit mot normen genom sina utbildningsval. I övrigt har de dock valt att följa mer traditionellt manliga normer. Den ena killen har stakat ut hur han ska ”fixa jobb och tjäna pengar” efter utbildningen. Tillsammans med några kompisar planerar han att starta eget företag som ska erbjuda olika tjänster i form av tatuering, klädförsäljning, restaurang och bar. Han ser inga framtida svårigheter med att försörja sig efter utbildningen. Hans kunskaper sägs komma väl till pass för den tatueringstudio han ska ansvara för, och möjligheterna att försörja sig beskrivs som goda. Marie Nordberg resonerar i artikeln *Kvinnlig maskulinitet och manlig femininitet, en möjlighet att överskrida könsdikotomin?*⁴⁹ kring ett fenomen som jag anser ligger nära det killarna ger uttryck för i sitt resonemang. Nordberg har förvisso haft yrken som objekt för studien, till skillnad från utbildning som det är frågan om här.

Det framstår som att de båda killarna omförhandlat diskurser inför sitt val och vågat överskrida könsdikotomin genom att fritt röra sig över normer, såväl kvinnligt som manligt kodade. Nordberg intresserar sig särskilt för hur unga män omförhandlar sina identiteter genom att bejaka olika former av femininitet och visar på brister inom forskningen om maskulinitet där blinda fläckar orsakar att traditionella dikotomier reproduceras och överskridanden förblir osynliga.

– Jag tror sådant där alltså, det går fan hela vägen tillbaka till sådär sexismfrågor om att varför tjejer ska leka med rosa Barbiedockor...

– Ja just det!

---

⁴⁹ Nordberg, M (2004) "Kvinnlig maskulinitet" och "manlig femininitet". *En möjlighet att överskrida könsdikotomin?*. Män och manligheter. Kvinnovetenskaplig tidskrift (2004:1–2.4)

- Jag tror det är väldigt vanligt inom bild också.
- Ja, för att det liksom, det kanske inte är samma, att det antingen är, jamen jättetjigt och jättekilligt, men jag tror att det är samma sak, att här ska man sitta och ta det lugnt och...
- Ja just det!... måla och... klistra och dutta liksom. Om man jämför, ja, jämför det med kanske någonting som är lite mer maskulint dominerat om man säger... Det känns som att det är lite sådär... På Animation är det ändå lite mer sådär maskulint och så!
- Ja!
- Ja eftersom det är mycket mer action. Du animerar ju actionfigurer som står och slåss mot varandra!
- Ja!
- Ja du kan ju animera sådana där grova skämt, Ricky Mortins till exempel...eh...ja!⁵⁰

Det framträder en rad motsägelser då informanterna ställs inför frågan varför könsfördelningen på utbildningen är så ojämn. I vissa fall hanteras motsägelserna genom att hänvisa till slumpen eller helt enkelt svara ”jag vet faktiskt inte”. En elev i år tre som identifierar sig som man men med kvinnligt biologiskt kön resonerar kring frågan:

Alltså det är ju en väldigt svår fråga liksom. Det är ju mer sådär spekulationer. Jag tror att det kan vara rena slumpen också att det har blivit så nu, senaste./---/ Nej, alltså jag skulle vilja säga att det är kanske rent av är slumpen egentligen. Det känns lite som det. Och sedan typ stödet hemma och läraren tror jag ⁵¹

Viktiga aspekter för den tolkning av resultatet som görs under nästa avsnitt är killarnas beskrivning av rådande uppfattningar om att utbildningen inte betraktas som ”så manlig”, och tjejernas beskrivningar av utbildningen som ”tjejig”. Killarna talar om avsaknad av ”action” och i flera fall ovisshet i huruvida utbildningen leder till jobb eller inte. Tjejerna nämner avsaknad av ”manliga förebilder på nätet” som ägnar sig åt bild- och formrelaterade aktiviteter. Killars rädsla ”för att sticka ut” och avsaknad av stöd för att våga bryta normen nämns också. Det görs jämförelser med animationsinriktningen där ”det ändå är lite mer sådär maskulint” och där en ”animerar ju actionfigurer som står och slåss mot varandra” och ”sådana där grova skämt...”. Mer action och grov jargong kan förstås som attraktivt för killar men inte för tjejer. Avsaknad av yngre manliga förebilder på nätet som ägnar sig åt bild- och formrelaterade aktiviteter nämns också:

... det finns ingen inspiration typ för yngre killar nuförtiden./---/ för tjejerna är det bra för datorer är ju ganska snabba nuförtiden och ser vad man gillar och så, och då blir jag rekommenderad en massa videor och så men killar kan ju typ titta på annat på Youtube, typ gaming och sådant och blir inte rekommenderade sådär konstgrejer och så för de... vet kanske inte om att det finns liksom som inspiration, och de blir inte inspirerade av videor som de ser på samma sätt som tjejer gör”.⁵²

⁵⁰ Intervju nr 2 2017-12-20

⁵¹ Intervju nr 3 2018-01-31

⁵² Intervju nr 1 2017-12-18

Detta tolkar jag som att vissa aktiviteter och kanaler på nätet i hög grad bidrar till att särskilja och förstärka tjejers respektive killars aktiviteter och intressen genom att det som visas till stor del styrs av aktörens tidigare aktiviteter. Detta sker automatiskt genom inbyggda algoritmiska beräkningar hos t.ex. Facebook och Youtube. Att i ett oändligt flöde hela tiden förses med mer av det en redan är bekant med, och mindre eller inget av det som ligger utanför det redan etablerade intresseområdet bidrar enligt informanternas utsagor till att stärka könskodning av intressen. En särskiljande digital automatik som jag förstår som starkt begränsande.

Killars rädsla ” för att sticka ut” och avsaknad av stöd för att våga bryta normen är andra viktiga aspekter för den tolkning av resultatet som görs under nästa avsnitt

8. TOLKNING OCH RESULTAT

Med hjälp av diskursanalytiska verktyg och begrepp besvaras här de fyra underliggande frågor som haft intervjumaterialet och sammanställningen av antagningsdata som empirisk grund. För att besvara den övergripande forskningsfrågan som ställts om hur den ojämna könsfördelningen på utbildningen kan förstås i relation till läroplanen, har en läroplansteoretisk tolkningsram använts. Kontextualiseringen av de underliggande frågornas resultat har funnit stöd inom läroplansteoretiska ramar. Olika styrande arenor och påverkansfaktorer utöver läroplanstexterna har kunnat synliggöras, och genusaspekter har kunnat lyftas in i tolkningsramen.

8.1 Reproduktion och förstärkning av mönster

Utvecklingskurvan som framträder efter sammanställningen av de senaste tio årens antagningssiffror pekar på en allt tydligare könsdifferentiering på utbildningen. Ett tidigare mönster har reproducerats och dessutom förstärkts vilket i praktiken inneburit att antalet killar i grupperna nu är två, en eller ingen alls i en av grupperna. Argumentationen för att snedfördelningen är slumpmässig och tillfällig kan avfärdas genom den kontinuitet och tydliga riktning som visualiserats i diagram 1 och 2.

8.2 En diskursiv kamp mellan motstridiga uppfattningar

Det är två huvudsakliga diskurser i strid med varandra som visar sig genom den empiri som studerats. Jag benämner diskurserna *Den interna diskursen* och *Den externa diskursen*. Den förstnämnda som har sitt ursprung i styrdokumentet existerar främst inom utbildningen och

artikuleras i huvudsak inom utbildningens egna domäner. *Den externa diskursen* cirkulerar i samhället i stort och dess ursprung får sökas ur ett större perspektiv där yttre faktorer behöver sättas i spel för att diskursen ska kompletteras och förstås. Den tolkning jag gör sträcker sig längre än till de data som analyserats. För att förstå varifrån diskursen konstruerats väljer jag att väga in diskurser om olika kunskapsområdets status, samt synen på bildämnet som främst praktiskt estetiskt, och därmed underförstått underordnat mer teoretiska ämnen. I sin avhandling pekar Stina Wikberg på hur bildämnet alltsedan det infördes i skolan haft låg status och att det alltid definierats genom sitt annorlundaskap i förhållande till andra ämnen.⁵³ Även Lena Aulin-Gråhamn redogör för estetiska traditioner inom skolan och bildpedagogikens komplicerade historia och hur detta påverkat ämnesområdets status i förhållande till andra ämnen.⁵⁴ Min förståelse är att en sådan traditionell uppfattning om estetiska traditioner lever kvar och framför allt kommer till uttryck i den s.k. externa diskursen. Den aktuella läroplanens beskrivning av inriktningen bild och formgivning innehåll har inte fått genomslag inom den rådande diskursen. Den diskursiva konstruktion som den externa diskursen bygger på omfattar med andra ord inte skolans styrdokument. De högskoleförberedande programmens likvärdiga grund för högskolestudier genom gymnasiegemensamma ämnen och kurser profilerade utifrån olika vetenskapliga områden ryms heller inte inom denna diskurs.

Inom den interna diskursen artikuleras frekvent att programmet är högskoleförberedande och den bredare syn på ämnet bild som beskrivs i styrdokumentet är framträdande. Detta blir särskilt tydligt då elever omförhandlar den externa diskursen för att argumentera för sina val. Några av informanterna i år ett och två lyfter det faktum att utbildningen är högskoleberedande (se rubrik 7.3) som en stor fördel, medan en av killarna betraktar den teoretiska tyngden som en besvikelse eftersom han inte var förberedd på detta. Flera klasskompisar som går tredje året är enligt samtliga tre informanter ur den klassen besvikna på att utbildningen inte är vad de förväntat sig, utan mer teoretisk.

En bidragande orsak till att det konstrueras uppfattningar om gymnasieinriktningen bild och formgivning som inte överensstämmer med inriktningens fastställda innehåll enligt läroplanen kan härledas ur uppfattningar om och erfarenheter av grundskolans ämne bild, och hur bildundervisningen bedrivs på grundskolan. Spår av den externa diskursens uppfattning kan också kopplas till bildpedagogikens historia. Här används begrepp som praktiskt-estetiska

---

⁵³ Wikberg, S. (2014). *Bland självporträtt och parafraaser: om kön och skolans bildundervisning*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2014. Umeå. s.45

⁵⁴ Aulin-Gråhamn, L., Persson, M. & Thavenius, J. (2004). *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur. s.14-15, s.22

ämnen, övningsämnena, det fria skapandet, och en syn på ämnet som ett komplement till andra mer nödvändiga ämnen.⁵⁵

Frånvaron av tal om utbildningars egentliga funktioner är enligt min tolkning en av flera bidragande orsaker till den externa diskursens makt över den interna diskursen. Gert Biesta, professor i pedagogik uttrycker sig på följande vis om utbildningars olika funktioner:

Utbildningars kvalificerande funktion är emellertid inte begränsad till att förbereda medborgarna för arbetslivet. Att utrusta elever med kunskap och kompetens är också viktig för andra aspekter av deras liv, exempelvis i fråga om politisk förståelse- det vill säga de kunskaper och färdigheter som krävs för medborgarskap eller kulturell förståelse i största allmänhet.⁵⁶

Dessa aspekter på utbildning framträder ingenstans i elevernas utsagor.

8.3 Icke-professionella aktörers och kanalers inverkan

Min tolkning utifrån hur elever beskriver de kanaler de informerats genom och vilka aktörer som givit dem stöd under deras valprocess, är att grundskolan till viss del avsagt sig ansvaret för att säkerställa att relevant och heltäckande information når elever och föräldrar till förmån för andra aktörer. Denna tolkning finner också stöd i tidigare resonemang om effekterna av ett ökat brukarinflytande som medför en förskjutning av ansvar från det offentliga (för det gemensamma) till förmån för pluralism, frihet och brukarinflytande på individnivå.⁵⁷ De aktörers röster som representerar en snäv uppfattning om estetiska programmet som något onödigt verkar ha fått en dominerande ställning i sociala medier utifrån det jag tagit del av. Beskrivningarna av estetiska programmet och ”estetare” som dyker upp vid en enkel slagning på Google ger otaliga träffar med beskrivningar utan saklig grund. Aktörerna verkar i huvudsak utanför skolans professionella sammanhang och valet av kommunikationskanaler ger ett kraftfullare genomslag än informationsmöten, foldrar och öppna hus, vilket syns genom det höga talet av delningar och gillamarkeringar (14 258 då jag via en elev fick se ett sådant inlägg för första gången). Utvecklingen av internet har förändrat förutsättningarna för hur hegemoni kan uppnås när diskurser står i strid mot varandra. Instagram utgör utifrån elevernas utsagor en viktig kanal för att distribuera och stärka den externa diskursens styrande och begränsande sätt att tänka och handla. Det är dock viktigt att poängtera att internet i sig enbart erbjuder en spridningskanal, innehållet som sprids via kanalen står de aktörer som väljer att bruka densamma för. Vem eller

---

⁵⁵ Aulin-Gråhamn, L., Persson, M. & Thavenius, J. (2004). *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur. s.13

⁵⁶ Biesta, G (2011). *God utbildning i mätningens tidevarv-Avancerade studier i pedagogik* Stockholm Liber AB s.28

⁵⁷ Linde, G. (2012). *Det ska ni veta: en introduktion till läroplansteori!*. (3.,[rev.] uppl.) Lund:s.44

vilka som använder kanalen får på så sätt ett stort inflytande över vilken information som betraktas som legitim.⁵⁸ Kanalen kan också verka parallellt och oberoende av de formulerings-, transformerings och realiseringsarenor som tidigare omnämnts och som har de styrande läroplansdokumenten i fokus. Det innebär att det stöd informanterna uttrycker att de får från kompisar och familj, och den inverkan internet och sociala medier har över deras val med andra ord kan förstås som en riskfaktor. Att inta ett kritiskt förhållningssätt till det tal som cirkulerar om utbildningar inom sociala medier kräver kunskaper om styrdokumentet och utbildningarnas utformning som få ickeprofessionella har tillgång till. De diskursiva konstruktioner som sprids via sociala plattformar har en stor påverkan på hur framför allt killar tänker och handlar, utifrån informanternas utsagor.

Sociala mediernas inverkan på legitimeringen av vad som betraktas som hög- respektive lågstatusutbildningar samt de kopplingar till vad som betraktas som maskulint respektive feminint är svårt att greppa och kartlägga. Det vi vet är att spridningen är betydligt mer kraftfull än traditionella kanalers, och att algoritmiska beräkningar av användares aktiviteter på vissa sajter inte bidrar till att vidga intressen eller gå utanför de sfärer en inordnats inom.⁵⁹ Killar matas med mer av ”killaktiviteter” och tjejer med mer av ”tjejaktiviteter”. Jag uppfattar detta som att redan etablerade strukturer på så sätt förstärks, vilket återspeglas i det tal som citeras under rubrik 7.4. Informationsvägar i form av studievägledningssamtal, öppna hus, gymnasimässor och utbildningskataloger har allt svårare att mäta sig med andra kanaler för spridning av information. Fördjupande reflektioner och kritisk granskning har svårt att få fäste i snabba digitala flöden som Instagram och Facebook. På så vis skapas en stor frizon för olika krafter att mer eller mindre oemotsagda verka och påverka. När diskursiva praktiker som utövas i vardagens sociala interaktioner via sociala medier inte konfronteras i någon större utsträckning av skolans diskurs som definieras utifrån styrdokumentet lämnas ett stort utrymme öppet för olika syften att verka.

8.4 Omförhandlingar

Elevernas argument då de omförhandlar diskurs och motiverar sitt val kan förstås som att den interna diskursens texter såsom program mål och beskrivningar av inriktningens innehåll och bredd konkretiseras först då eleverna inlett sin utbildning på programmet. Dessförinnan handlar argumenten oftare om att ”må bra” och att ”gå för det man är intresserad av” och att ”alltid ha

---

⁵⁸ Berg, M. (2015). *Netnografi: att forska om och med internet*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.s.19

⁵⁹ Med algoritmer avses här de beräkningar som vissa sajter, t.ex Facebook, gör av användares aktiviteter för att anpassa och personliggöra flöden i sociala medier. Användarens tidigare sökningar är på så sätt avgörande för vilken information som prioriteras och synliggörs i det personliga flödet. Strukturen är dold för användaren.

gillat att rita och måla”. Killar ur såväl år två som år tre talar om att de ”tar risken” vilket jag tolkar som att de inte är tillräckligt informerade om vad de väljer för utbildning.

8.5 Föreställningar om utbildningen kopplat till föreställningar om kön

För att knyta informanternas resonemang om utbildningens status till föreställningarna om kön krävs att tolkningsramen utvidgas. Jag återvänder därför till tidigare forskning kring hur bildämnet könskodas, samt hur kön och status är relaterade. Stina Wikbergs studier visar som tidigare nämnts på hur bildämnet är feminint kodat och Marie Nordberg redogör för hur femininitet traditionellt haft lägre status än maskulinitet, vilket kan förstås som att synen på utbildningen som feminin inverkar på dess status. Informanterna talar om att inriktningen är en ”tjejlinje” på grund av att det går många tjejer på utbildningen. De uttalar också att den inte ses som ”särskilt manlig” på grund av en uppfattning om att en ”målar och duttar” och att det inte är så mycket ”action”. Om sådana föreställningar leder till att färre killar söker och antas, legitimeras och förstärks föreställningarna i en negativ spiral. Resultatet blir i praktiken en ”tjejlinje” på grund av att diskursen artikulerar detta. Antagningsstatistikens kurva kan ses som ett uttryck för en sådan process. En möjlig tolkning är alltså att den feminina kodningen av utbildningen, vilken medför en lägre status i förhållande till andra utbildningar, i kombination med att killar är mer statusinriktade än tjejer, resulterar i att färre killar söker sig till utbildningen och att man i slutändan får en renodlad ”tjejlinje”.

8.6 En möjlig förståelse av snedfördelningen mellan kön

Hur kan då slutligen snedfördelningen mellan kön på inriktningen bild och formgivning förstås? Det svar på den övergripande forskningsfrågan som studien resulterat i är att den ojämna könsfördelningen kan härledas till bildämnets status och hur status är kopplat till kön, samt ett växande glapp mellan formuleringsarenan och realiseringsarenan som hänger samman med det ökade brukarinflyandet och förändrade kommunikationskanaler.

Den hegemoniska externa diskurs som tillskriver inriktningen en låg status i förhållande till andra högskoleförberedande utbildningar artikuleras enligt det jag sett av icke-professionella aktörer eller brukare. Då kraftfulla digitala kanaler utnyttjas för spridning av information uppstår en situation där talutrymmet kan domineras av icke-professionella. Skolans auktoritet att realisera

såväl värdegrund som riktlinjer försvagas i takt med att andra aktörers röster får ökat genomslag i de medier där ungdomarna befinner sig. Den förvirring gällande programmets innehåll och karriärmöjligheter som tycks råda ser jag som ett tecken på hur den interna diskursens ställning försvagats i förhållande till den externa diskursens. Då sociala medier nyttjas för spridning av desinformation om utbildningen blir genomslaget kraftfullt och effektivt. (Se bilaga 1).

Min tolkning ur ett läroplansteoretiskt perspektiv är att det fria skolvalet och den tidigt särskiljande skolan med ett starkt brukarinflytande bidrar till att skapa en diskrepans mellan formuleringsnivå och realiseringsnivå. Ideologin om det gemensamma som genomsyrar läroplanen finner inte längre det stöd som krävs för att realiseras. I det vakuum som uppstår reproduceras och förstärks istället en särskiljande kultur som bidrar till att förstärka redan etablerade strukturer, vilket framgår av de utsagor som citerats i föregående avsnitt. De uppfattningar om utbildningens syften som framträder genom elevernas utsagor befinner sig i strid med den formella diskursen om vad som kännetecknar god utbildning. Den kunskap och erfarenhet som krävs för att greppa olika aspekter av vad en god utbildning kan vara har få unga människor hunnit skaffa sig. Detta resulterar i att andra faktorer som allmänna uppfattningar om ”effektiva val”, vilka könskoder och status olika utbildningar har, kränkande skämt som cirkulerar i sociala medier i många fall blir avgörande. Makten över valet förskjuts alltså i realiteten från individen och argument hämtas till stor del inom den diskurs, eller det tal som cirkulerar i det sociala sammanhang som individen är delaktig i. Sociala medier utgör en stor del av ungdomarnas sociala sammanhang. Ett problem med informationsspridningen via dessa kanaler är att utrymme för fördjupande reflektioner och kritisk granskning har svårare att få fäste i detta snabba, kraftfulla och ytliga flöde. Aktiviteten sker också till stor del i det fördolda för den interna diskursens aktörer. En frizon har på så sätt uppstått för olika krafter att mer eller mindre oemotsagda verka och påverka ungdomarna.

Att bryta mot könsmonster i en utvecklingsfas då utforskandet av den egna könsidentiteten är som mest intensiv har för många ungdomar ett alltför högt socialt pris, vilket går att utläsa ur intervju materialet. På så sätt reproduceras och förstärks istället redan existerande mönster, vilket enligt styrdokumentet ska motverkas.

Inom genusforskningen finns teorier om hur olika maktordningar samverkar och konstruerar varandra ömsesidigt vilket innebär att strikta avgränsningar mellan t.ex. klass, etnicitet eller kön inte kan göras.⁶⁰ Den ojämna könsfördelningen på den utbildning jag intresserat mig för kan inte

---

⁶⁰ Connell, R. (red.) (2001). Men and masculinities: discursive approaches. *Feminism & psychology*. (11(2001):1, s. 3-144).

frikopplas från olika maktordningar i samhället i stort. Den ökande segregationen i samhället innefattar skolan, och den förstärks av det tidiga och fria skolvalet, som i praktiken och i ett större perspektiv innebär begränsningar istället för ökad frihet för många elever. Eftersom kampen mellan diskurserna utspelar sig på olika arenor, och sociala medier är den arena där ungdomarna till stor del befinner sig, uppstår en hegemoni som avspeglas i rekryteringsmönstret.

9. SLUTDISKUSSION

Mycket pekar på att skolfrågan kommer att vara central i 2018 års valrörelse. Det råder oenighet om huruvida övergången från en relativt sammanhållen statligt styrd grund- och gymnasieskola till en mer särskiljande och profilerad skola, med kommunala och privata huvudmän i konkurrerens, fått önskade effekter eller rentav orsakat de problem skolan brottas med. Exempel på problem som frekvent diskuteras är segregation, bristande kunskapsresultat, ordningsproblem, brist på resurser och svårigheter att rekrytera lärare. Oavsett uppfattning om orsakerna bakom problemen kan man konstatera att det fria skolvalet skjutit över ansvaret till elever och föräldrar att bedöma vad en god utbildning är. Vilka effekterna blir av detta ökade individuella brukaransvar ur ett samhällsperspektiv får framtiden utvisa. Likaså vilken makt och vilken roll skolan kommer att få för att utveckla och förändra traditionella och begränsande mönster av olika slag. Den fråga jag ställer mig inför framtida skol- och samhällsutveckling är i vilken omfattning det ökande brukarinflytandet ska tillåtas reproducera och förstärka särskiljande och begränsande kulturer i samhället.

Slutsatsen vid ett återknytande till studiens utgångspunkt är att mönstret på den specifika utbildning som studerats kan ses som en skärva av ett alltmer framträdande och genomgående mönster i svensk skola. Utvecklingskurvan på inriktningen bild och formgivning kan förstås som en konsekvens av ett glapp mellan läroplanernas ideologiska resonansbotten och de i övrigt bakomliggande ideologiska idéer som omdanar skolan och som resulterat i att verktygen för att inom professionens domäner utveckla och bidra till förändring till viss del satts ur spel. Förbundet mellan makt och kunskap i enlighet med Foucaults teorier tycks vara under förändring.

Den växande segregationen i samhället och i skolan har gett avtryck i det lilla. Oavsett om det gäller uppdelning mellan kön, socioekonomisk, etisk eller kulturell bakgrund, är ett tydligt särskiljande en riskfaktor som utgör grogrund för exkluderande perspektiv. Ojämlika

maktförhållanden reproduceras och förstärks och sociala medier bidrar starkt till att utvecklingen går snabbt.

Att motverka segregation av olika slag kan vara att organisera verksamheten så att segregerade klassrum och skolor i möjligaste mån undviks. Segregerade miljöer riskerar att förstärka stereotypa föreställningar som kan handla om såväl kön som etnicitet och makt. Skillnader istället för likheter hamnar i fokus och avståndet mellan ”vi och dem” förstärks.

En viktig förutsättning för gymnasieskolan att motverka särskiljande mönster är att grundskolan lagt en god grund, eftersom det är under grundskolan som valet av gymnasieutbildning sker. Min tolkning utifrån informanternas utsagor är att det i nuläget inte ligger särskilt stort fokus på något sådant arbete inom grundskolan. Detta kan hänga samman med bristande resurser för studievägledning, samt att eleverna inte är mogna för att fullt ut inhämta och kritiskt granska den komplexa information som krävs för att ett genomtänkt val ska kunna göras. Det faktum att kanaler som Instagram och Youtube fått stor inverkan på elevers uppfattningar om utbildningar ställer ytterligare krav på skolans val av strategier för att informera.

En tänkbar lösning på förvirringen som råder i samband med valfriheten skulle kunna vara en mer sammanhållen gymnasieutbildning där profilerade val sker något senare när ungdomarna är mer mogna och har skaffat sig bredare erfarenheter.

Att konkurrensutsätta skolor utifrån marknadsekonomiska principer kan äventyra stabilitet och långsiktiga perspektiv. Diskrepansen mellan formuleringsarenan och realiseringsarenan ökar och omförhandlingar utifrån brukarnas olika krav komplicerar processen. Om elever och föräldrar framöver ska betraktas som ”kunder” med inflytande över hur det professionella utövandet sker försvagas lärarkårens förutsättningar för att realisera läroplanens värdegrund och riktlinjer.

Hur spridning av misskrediterande diskursiva konstruktioner via sociala medier ska bemötas har blivit ett dilemma inom fler områden än studiens. De förändrade kommunikationssätt som kännetecknar vår samtid ställer ökade krav på individen att inta ett källkritiskt förhållningssätt till information som sprids via nätet. Detta kan vara särskilt svårt för barn och unga som ännu inte hunnit skaffa sig den erfarenhet och överblick som krävs för att bedöma trovärdigheten i den information de möts av. Skolan har sedan lång tid tillbaka ett ansvar för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Ur ett demokratiskt perspektiv bör enligt min uppfattning det uppdraget ytterligare prioriteras.

Segregation ur ett vidare begrepp medför att maktordningar av olika slag bevaras, reproduceras och förstärks och på så sätt utgör en riskfaktor för ett jämlikt samhälle. För att förstå den ojämna könsfördelningen på inriktningen måste vi förstå ojämlika maktförhållanden som vid en första anblick kan tyckas ligga långt utanför studiens fokus. För att en utveckling i en annan riktning

ska bli möjlig krävs synergi mellan den arena där politik och policys formuleras och den arena där de realiserar. Varje enskild skola bör enligt min uppfattning i högre grad avsätta tid för att gemensamt analysera läroplanen ur ett övergripande läroplansteoretiskt perspektiv. Bristande samsyn gällande vilken kunskapssyn som ska genomsyra skolans arbete och hur läroplanernas position i förhållande till andra krav ska uppfattas utgör utifrån mina erfarenheter ett hinder för att åstadkomma förändring. Först när riktlinjer, värdegrund och kunskapssyn genomlysts och klargjorts kan skolpersonalens samlade kompetens komma till sin rätt och utifrån en gemensamt formulerad vision samverka med övriga aktörer för att bidra till förändring av oönskade mönster av olika slag.

To understand gender, then we must constantly go beyond gender. The same applies in reverse. We cannot understand class, race or global inequality without constantly moving towards gender⁶¹

Ett stort och varmt tack till Anette Göthlund som handlett mig i arbetet. Din kompetenta vägledning har varit ovärderlig.

---

⁶¹ Connell 2001 s 37

Källförteckning

- Aulin-Gråhamn, L., Persson, M. & Thavenius, J. (2004). *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur
- Biesta, G. (2011). *God utbildning i mätningens tidevarv - Avancerade studier i pedagogik*. Stockholm: Liber AB
- Berg, M. (2015). *Netnografi: att forska om och med internet*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Claesson, S. (2007). *Spår av teorier i praktiken: några skolexempel*. (2., [utökade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Connell, R. (red.) (2001). Men and masculinities: discursive approaches. *Feminism & psychology*. (11(2001):1,
- Foucault, M. (2002). *Vetandets arkeologi*. ([Ny utg.]). Lund: Arkiv.
- Hirdman, Y. (1988). *Genussystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Uppsala: Maktutredningen.
- Holm, A. (2008). *Relationer i skolan: en studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008. Göteborg.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Linde, G. (2012). *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori!*. (3., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren U.P. (2006). Utbildningspolitik och utbildningskoder Förändringar i svensk utbildningspolitik. ”Den nordiske velfærdsmodel under pres?” Årsbok 2006 (2006) www.uddannelsehistorie.dk
- Nordberg, M. (2004) "Kvinnlig maskulinitet" och "manlig femininitet". En möjlighet att överskrida könsdikotomin? Män och manligheter Kvinnovetenskaplig tidskrift (2004:1-2.4)
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. (2011). Stockholm: Skolverket.
- Sparman, A., Torell, U. & Åhrén, E. (red.) (2003). *Visuella spår: bilder i kultur- och samhällsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Stenberg, A. (2016). Att välja utbildning: betydelse för individ och samhälle : studievägledning, gymnasieval, vuxenutbildning. Stockholm.
- Wernersson, Inga (2009). *Genus i förskola och skola. Om policy, perspektiv och praktik*. Göteborg: Studies in Education. (Forskningsprojektet, som består av flera olika delstudier, har genomförts i samarbete mellan Göteborgs Universitet, Högskolan i Borås, Umeå Universitet samt Malmö Högskola)
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wikberg, S. (2014). *Bland självporträtt och parafraaser: om kön och skolans bildundervisning*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2014. Umeå.

Bildförteckning

Bild på titelsidan är fotograferad av författaren.

Bilagor

Bilaga 1 Instagrambilder

Bilaga 2 Intervjuguide

Bilaga 1

Intervjuguide

1. Kan du beskriva och berätta lite om hur du tänkte inför valet av gymnasieutbildning?
2. Fick du stöd och rekommendationer av andra när du skulle söka till gymnasiet? Vilka var de? Vad var deras tips och råd?
3. Vad hoppas du kunna använda dina kunskaper till efter gymnasiet?
4. Jag är nyfiken på vad du tycker är viktigast med utbildningen och om det skiljer sig från vad dina klasskamrater väljer att fokusera på. Kan du berätta lite om det?
5. Jag har funderat över varför könsfördelningen i just din klass är så ojämn. Vad tror du att det beror på?